היזק ראיה: "היזק ראיה שמיה היזקא?" סיכום הסוגיה

נוצר בבינה מלאכותית · נוסח הגמרא, רש"י, תוספות, רמב"ם ושולחן ערוך: דפוסים ישנים (מתוך ספריא). ההסברים בניסוח שלנו.

1. השאלה בקצרה

שני שותפים בחצר אחת. כל אחד רואה מה שהשני עושה בחלקו. האם עצם **הראייה** נחשבת נזק, עד שאפשר לכפות על השכן לבנות כותל שימנע אותה? זו שאלת **"היזק ראיה שמיה היזקא"** (האם היזק ראיה נקרא נזק). אם כן, כל שותף יכול לחייב את חבירו לבנות כותל של ממש. אם לא, בונים כותל רק כששניהם רצו בכך.

הסוגיה בנויה כך: המשנה (ב ע"א) ← שתי לשונות בגמרא בפירוש המילה "מחיצה" ← שורת ראיות ודחיות (ב ע"ב–ג ע"א) ← העמדת המשנה וקניין (ג ע"א). בהמשך המסכת (נט ע"ב–ס ע"א) הגמרא חוזרת לנושא, ושם מתברר שכולם מודים שהיזק ראיה הוא נזק.

המשנה (בבא בתרא א, א)

מתני' השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסין לבינין בונין הכל כמנהג המדינה גויל זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה בכפיסין זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים בלבינין זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו אבל בבקעה מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו אלא אם רצה כונס לתוך שלו ובונה ועושה חזית מבחוץ לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים שלו אם עשו מדעת שניהם בונין את הכותל באמצע ועושין חזית מכאן ומכאן לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם:

בבא בתרא ב ע"א, המשנה · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

בחצר: מקום הכותל	מה המשנה קובעת
"בונין את הכותל באמצע"	כל אחד נותן חצי מעובי הכותל מחלקו (רש"י).
"הכל כמנהג המדינה"	חומר הבנייה ועובי הכותל לפי המנהג: גויל 6 טפחים, גזית 5, כפיסין 4, לבינים 3.
"לפיכך אם נפל הכותל"	המקום והאבנים של שניהם, כי הכותל נבנה מלכתחילה משל שניהם.
גינה מול בקעה	בגינה, במקום שנהגו לגדור, מחייבין. בבקעה (שדה פתוח) אין מחייבין.

2. לישנא קמא: מה פירוש "מחיצה"?

גמ' סברוה מאי מחיצה גודא כדתניא מחיצת הכרם שנפרצה אומר לו גדור חזרה ונפרצה אומר לו גדור נתיאש הימנה ולא גדרה ה"ז קידש וחייב באחריותה טעמא דרצו הא לא רצו אין מחייבין אותו אלמא היזק ראיה לאו שמיה היזק ואימא מחיצה פלוגתא כדכתיב (במדבר לא, מג) ותהי מחצת העדה וכיון דרצו בונין את הכותל בעל כרחו אלמא היזק ראיה שמיה היזק אי הכי האי שרצו לעשות מחיצה שרצו לחצות מבעי ליה אלא מאי גודא בונין את הכותל בונין אותו מבעי ליה אי תנא אותו הוה אמינא במסיפס בעלמא קמ"ל כותל:

בבא בתרא ב ע"א–ב ע"ב · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

שלב	הפירוש	המסקנה לגבי היזק ראיה
הסברה הראשונה ("סברוה")	מחיצה = **גודא**, כותל (כמו "מחיצת הכרם").	"טעמא דרצו": רק כששניהם רצו בונים כותל. מכאן: היזק ראיה **לאו** שמיה היזק.
הצעה אחרת ("ואימא")	מחיצה = **פלוגתא**, חלוקה (כמו "ותהי מחצת העדה").	כיון שרצו לחלוק, בונים כותל גם בעל כורחו של אחד מהם. מכאן: היזק ראיה **שמיה** היזק.
דחיית ההצעה	אילו הכוונה לחלוקה, היה צריך לכתוב "שרצו **לחצות**".	התשובה לשאלה "למה כתוב הכותל ולא אותו": כדי שלא נחשוב שמדובר במסיפס (מחיצה נמוכה של יתדות).

"**פשיטא**": למה צריך לומר שבונים באמצע? למקרה שאחד ביקש מחבירו מחיצה והשני הסכים. היינו חושבים שהמסכים יכול לומר "הסכמתי לוותר על אוויר, לא על מקום שימוש", ולכן המשנה מלמדת שגם במקרה זה בונים באמצע.

3. שש ראיות, ולכל אחת דחייה

הגמרא מנסה להוכיח ש**היזק ראיה שמיה היזק** ממקורות שבהם כופים לבנות. בכל פעם היא דוחה: "שאני", כלומר כאן יש סיבה מיוחדת שאינה היזק ראיה רגיל בין שני יחידים. סימן הראיות בגמרא: "גינה, כותל, כופין, וחולקין, חלונות, דרב נחמן".

והיזק ראיה לאו שמיה היזק (סימן גינה כותל כופין וחולקין חלונות דרב נחמן) תא שמע וכן בגינה גינה שאני כדר' אבא דאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה והא וכן קתני אגויל וגזית ת"ש כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנות עד ד' אמות נפל שאני ודקארי לה מאי קארי לה סיפא איצטריכא ליה מד' אמות ולמעלה אין מחייבין אותו ת"ש כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר ש"מ היזק ראיה שמיה היזק הזיקא דרבים שאני ודיחיד לא תא שמע אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד' אמות לזה וד' אמות לזה הא יש בה כדי לזה וכדי לזה חולקין מאי לאו בכותל לא במסיפס בעלמא תא שמע החלונות בין מלמעלה בין מלמטה ובין מכנגדן ד' אמות ותני עלה מלמעלן כדי שלא יציץ ויראה מלמטן כדי שלא יעמוד ויראה מכנגדן כדי שלא יאפיל הזיקא דבית שאני תא שמע דאמר רב נחמן אמר שמואל גג הסמוך לחצר חבירו עושין לו מעקה גבוה ד' אמות שאני התם דאמר ליה בעל החצר לבעל הגג לדידי קביעה לי תשמישי לדידך לא קביעה לך תשמישתך ולא ידענא בהי עידנא סליקא ואתית דאיצטנע מינך

בבא בתרא ב ע"ב–ג ע"א · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

הראיה	למה היא נראית כהוכחה	הדחייה ("שאני")
1. "וכן בגינה"	בגינה מחייבין לגדור, בלי שכתוב "רצו".	גינה שאני: יש בה נזק של עין רעה על התבואה (ר' אבא). הגמרא מקשה "והא וכן קתני", כלומר המשנה משווה את הגינה לכותל החצר, ואינה מביאה תשובה מפורשת.
2. כותל חצר שנפל	מחייבין לבנות עד ארבע אמות.	נפל שאני: השותפים כבר הסכימו לכותל בעבר (רש"י). החידוש של הברייתא הוא בסיפא: מעל ארבע אמות אין מחייבין.
3. בית שער	כופין לבנות בית שער ודלת לחצר.	הזיקא דרבים שאני: כל העוברים ברשות הרבים מסתכלים פנימה.
4. "אין חולקין את החצר"	משמע שבחצר גדולה חולקים, ואולי בכותל.	החלוקה היא במסיפס בעלמא, לא בכותל.
5. החלונות, ארבע אמות	מרחיקים כותל מחלון השכן כדי שלא יציץ.	הזיקא דבית שאני: בבית אדם עושה דברים צנועים.
6. רב נחמן: מעקה לגג	בעל הגג חייב לבנות מעקה גבוה ארבע אמות.	בעל החצר אינו יודע מתי בעל הגג יעלה, ולכן אינו יכול להיזהר ממנו.

4. לישנא בתרא: מחיצה = פלוגתא

לישנא אחרינא אמרי לה סברוה מאי מחיצה פלוגתא דכתיב (במדבר לא, מג) ותהי מחצת העדה וכיון דרצו בונין את הכותל בעל כורחן אלמא היזק ראיה שמיה היזק אימא מאי מחיצה גודא (דתנן) מחיצת הכרם שנפרצה אומר לו גדור נפרצה אומר לו גדור נתיאש הימנה ולא גדרה הרי זה קידש וחייב באחריותה וטעמא דרצו הא לא רצו אין מחייבין אותו אלמא היזק ראיה לאו שמיה היזק אי הכי בונין את הכותל בונין אותו מבעי ליה אלא מאי פלוגתא אי הכי שרצו לעשות מחיצה שרצו לחצות מבעי ליה כדאמרי אינשי תא נעביד פלוגתא ואי היזק ראיה שמיה היזק מאי איריא רצו אפילו לא רצו נמי א"ר אסי א"ר יוחנן משנתנו כשאין בה דין חלוקה והוא דרצו

בבא בתרא ג ע"א · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

בלשון השנייה הגמרא מתחילה מהצד השני: מחיצה = פלוגתא, ולכן **היזק ראיה שמיה היזק**. אחרי שהיא דוחה את הפירוש "גודא" (היה צריך לכתוב "בונין אותו"), נשארת קושיה: אם היזק ראיה הוא נזק, למה המשנה כותבת "שרצו"? הרי אפשר לכפות גם כשלא רצו!

תשובת רבי אסי בשם רבי יוחנן: "**משנתנו כשאין בה דין חלוקה והוא דרצו**". בחצר קטנה (פחות מארבע אמות לכל אחד) אי אפשר לכפות חלוקה, אבל אם שניהם רצו לחלוק, הכותל נבנה בעל כורחם. בחצר שיש בה דין חלוקה, כופים בכל מקרה.

במאי אוקימתא למתני' בשאין בה דין חלוקה אי בשאין בה דין חלוקה כי רצו מאי הוי נהדרו בהו א"ר אסי א"ר יוחנן שקנו מידן וכי קנו מידן מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא בשקנו מידן ברוחות רב אשי אמר כגון שהלך זה בתוך שלו והחזיק וזה בתוך שלו והחזיק:

בבא בתרא ג ע"א · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

קושיה	תשובה
אם רצו בלבד, הרי יכולים לחזור בהם.	"שקנו מידן": עשו קניין.
קניין על הסכמה הוא "קנין דברים", ואינו חל.	"בשקנו מידן ברוחות": כל אחד קנה צד מסוים בחצר (רש"י: מזרחי ומערבי).
(דרך אחרת)	רב אשי: כל אחד החזיק בחלקו, וקרקע נקנית בחזקה.

5. הסוגיה בדף נט ע"ב–ס ע"א

פחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות: אמר רב הונא לא שנו אלא בעל הגג בבעל החצר אבל בעל החצר בבעל הגג יכול למחות ורב יהודה אמר אפילו בעל חצר בבעל הגג אינו יכול למחות לימא בהיזק ראיה קמיפלגי דמר סבר שמיה היזק ומר סבר לאו שמיה היזק לא דכולי עלמא שמיה היזק ושאני הכא דאמר ליה לתשמישתא לא חזי למאי חזי למתלא ביה מידי מהדרנא אפאי ותלינא ביה ואידך אמר ליה זימנין דבעיתת:

בבא בתרא נט ע"ב · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

רב הונא ורב יהודה נחלקים אם בעל החצר יכול למחות בבעל הגג שהוציא זיז קטן (פחות מטפח). הגמרא שואלת אם הם נחלקים בהיזק ראיה, ועונה: **"לא, דכולי עלמא שמיה היזק"**. המחלוקת היא אם זיז כזה מאפשר שימוש (תלייה של חפץ) שמביא את בעל הגג להסתכל לחצר.

מתני' לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנה בחצר השותפין בנה עלייה על גבי ביתו לא יפתחנה לחצר השותפין אלא אם רצה בונה את החדר לפנים מביתו ובונה עלייה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו: מתני' לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון היה קטן לא יעשנו גדול אחד לא יעשנו שנים אבל פותח הוא לרה"ר פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון היה קטן עושה אותו גדול ואחד עושה אותו שנים: גמ' מנהני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא (במדבר כד, ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו מה ראה ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה אמר ראוין הללו שתשרה עליהם שכינה:

בבא בתרא נט ע"ב–ס ע"א, המשנה והגמרא · נוסח הגמרא: דפוס וילנא (מתוך ספריא)

המשניות שם אוסרות לפתוח חלון לחצר השותפים, ופתח כנגד פתח או חלון כנגד חלון. רבי יוחנן מביא מקור מהפסוק "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו": בלעם ראה שפתחי האוהלים אינם מכוונים זה מול זה, ואמר שהם ראויים שתשרה עליהם שכינה. כלומר, שמירה על פרטיות השכן היא גם ערך מוסרי ודתי, לא רק דין ממוני.

6. ההלכה

תוספות (ב ע"א, ד"ה סברוה): הלשון הראשונה "אינו עיקר", ו**"כלשון שני הלכה, וכן פוסק ר"ת"**.

רמב"ם (הלכות שכנים ב, יד): "חֲצַר הַשֻּׁתָּפִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה. אוֹ שֶׁחִלְּקוּהָ בִּרְצוֹנָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה. יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶהוּ חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ. שֶׁהֲרֵי רְאִיָּה הֶזֵּק הוּא וְאֵין לוֹ חֲזָקָה בָּחָצֵר. אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁעָמְדוּ כָּךְ שָׁנִים רַבּוֹת בְּלֹא מְחִצָּה כּוֹפֶהוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה"

שולחן ערוך (חושן משפט קנז, א): בחצר שיש בה דין חלוקה, או שחלקוה ברצונם, כל אחד כופה את חבירו לבנות כותל באמצע, ואפילו עמדו שנים רבות בלי מחיצה.

השורה התחתונה: להלכה היזק ראיה שמיה היזק. אין חזקה על היזק ראיה (שנים של שתיקה אינן מבטלות את הזכות), ובלשון הגמרא בדף נט ע"ב: "דכולי עלמא שמיה היזק".

7. מונחים ודרכי חשיבה

מונח	פירוש
סברוה	"חשבו" (בני הישיבה). פותח הנחה שבסוף נדחית או נבדקת.
גודא / פלוגתא	כותל / חלוקה.
מסיפס	מחיצה נמוכה של יתדות עץ, מסמנת גבול ואינה מונעת ראייה.
תא שמע (ת"ש)	"בוא ושמע": פתיחה לראיה ממקור אחר.
... שאני	"... שונה": דחיית ראיה בטענה שבמקור יש סיבה מיוחדת.
לישנא אחרינא	גרסה אחרת של הסוגיה כולה, שמגיעה למסקנה הפוכה.
דין חלוקה	חצר שיש בה ארבע אמות לכל שותף, כלומר שמונה אמות בסך הכול (רש"י), ואפשר לכפות לחלוק אותה.
קנין דברים	התחייבות בלי חפץ מוגדר שהקניין חל עליו, ולכן אינה מועילה.

💡 **דרך חשיבה:** כמעט כל ראיה בסוגיה נדחית בעזרת **הבחנה**: עין רעה, הסכמה קודמת, רבים, בית, גג שאין לו זמן קבוע. כדי להבין את הסוגיה, שאלו בכל פעם: מה בדיוק שונה במקור הזה מהיזק ראיה רגיל בין שני שותפים בחצר?